

O 1011

PIKKUPORTIN BASTIONIN PIHA O 101

kaivauskertomus

kesä 1969

Matti Laamanen

piir. sign: 23.5/4

23.6/19,25

=4-

23.8/124

Pikkupertin bastionin pihan (0)¹⁰¹ kaivaus
aloitettiin kesäkuussa 1969. Kaivauksen tarkoituksena oli selvittää
pihassa mahdollisesti olevat bastionia edeltäneet rakenteet ja nii-
den tarkka sijainti sekä niiden suhtautuminen bastionin rakenteisiin.

Kaivaus aloitettiin pihan luoteiskulmasta
peistamalla pintakerreksena ollut humus-kerros. Maakerreksen pinta-
taso oli luoteiskulmassa n. +77.88- +77.80 ja se laski kaakkeen päin
ja oli pihan keskiesassa tasella n. +77.70-+77.65. Tämä maakerros peis-
tettiin, jolloin tuli keko pihan länsiesan käsittävä mukulakiveys
esille. Mukulakiveys oli tasella n. +77.70-+77.60- +77.54. Keskellä
mukulakiveystä oli n. 15 cm leveä vesikeuru, joka lähti pihan pohjeis-
esasta ja kulki kääntyen kaakkeen. Sen pohja oli pohjeisseinän pue-
lella tasella n. +77.54 ja kaakkeispäässä n. +77.50. Vesikeurun ympä-
rillä ollut mukulakiveys vietti vesikeuruun päin.

Pihan länsiesasta tämä mukulakiveys puuttui
kekenaan ja sen tilalla oli varsin uusi laattakiveys.

Humuskerreksen peistämisen yhteydessä tuli
esille pihan pohjeisesassa, pertaiden O 109:n eteläpuolella n. 150-
170 cm leveä harmaakivestä muurattu rakennelma, jonka pinta oli ta-
sella n. +78.06-+78.33- +78.23. Tämä rakennelma oli kehtisuorassa
pertaisiin O 109 nähden, siis pohjeis-etelä-suunnassa, ja jatkui mai-
nittujen pertaiden alle. Rakennelman pinnalla oli kellertävän ruskeaa
kalkkilaastia.

Seuraavana vaiheena kaivauksessa oli pihan
länsiesan mukulakiveyksen peistäminen ja kaivauksen jatkaminen pihan
länsiesasta. Tällöin tuli esille pihan luoteiskulmassa, tasella n.
+77.45 oleva antura, jonka leveys oli 150 cm ja pituus 100-130 cm.
Antura oli pertaiden O 109 suuntainen ja se jatkui pertaiden alle.
Tämän anturan länsipuolella oli toinen anturarakennelma, joka oli ta-

sella n. +77.48 ja joka oli päinvastaisessa suunnassa edelliseen anturaan nähden. Viimeksi mainitun anturan leveys oli n. 200 cm ja se liittyi anturarakennelmaan ,joka kannatti helvin tukipilaria.

Mukulakivien peistamisen yhteydessä tuli esille hiekan ja mullan sekainen maakerros , joka alkoi taselta n. +77.70-+77.50- +77.40. Maakerros oli ilmeisesti täyttemaata, sillä se sisälsi eri-ikäisiä tiilenpaleja ja laastin kappaleita. Sama kerros oli myös nähtävissä pihan itäosassa laattakivien peistamisen jälkeen. Tämä täyttemaakerros päättyi taseille n. + 77.10-+ 77.15-+77.22. Tämän alapuolella oli edellistä maakerrosta ohuempi hiesukerros ,jossa oli myös tiilenpaleja. Kerros oli ohuempi pihan pihan luoteiskulmassa, mutta paksuni kaakkeen päin. Tämä kerros päättyi taseille n. +77.00-+77.05-+76.90. Tämän maakerroksen peistamisen yhteydessä tuli esille pihan kaakkeiskulmassa harmaakivestä muurattu muurirakennelma, jonka yläpinta oli tasellana. +77.27-+77.33. Sen leveys oli 80-90 cm. Tämä muuri kulki aluksi kehti keillista, mutta kääntyi sitten pehjeiseen päättymen pihan pehjeisesan rakennelman eteläpööhän. Alussa mainitun pihan pehjeisesassa olevan, pehjeis-etelä-suunnassa kulkevan harmaakivirakennelman itäpuolelta tuli esille samansuuntainen harmaakivirakennelma. Sen leveys oli 140-170 cm ja se oli tasella n. +77.33. Myös tämä jatkui pertaiden 0 109:n alle. Se ei ollut liitteessä länsipuolen rakennelmaan, eikä myöskään pihan kaakkeiskulmasta lähtevään muuriin. Kaakkeiskulmasta lähtevä muuri oli muurattu melko keikkaista luonnenkivistä, keikeja:

55x 30 x ?
48 x 18 x ?
36 x 22 x ?
45 x 28 x ?

Kivien välissä oli hyvin rapautunutta kalkki-hiesu-laastia. Muuraus oli hyvin epätasaista. Sen sijaan tämän muurin pehjeispuolella oleva rakennelma oli muuraustavaltaan paljen säännöllisempi ja vahvempi.

Se oli muurattu osaksi lohketuista osaksi pyöreistä luonnenkivistä ja laasti oli myös kevyempää ja kalkkipitoisempää kuin eteläpuolen muurissa.

Hiesukerrekseen peistämisen jälkeen paljastui melke ehut mullansekainen hiesukerres, jonka paksuus vaihteli 5-18 cm välillä. Tämä kerres päättyi taselle n. +76.98-+76.88-+76.75. Maakerreksessä oli tiilenpaloja ja tiilimurskaa. Tämän kerrekseen alla oli yhtenäinen, paksu, väriltään tumma hiekansekainen multa, jossa oli myös mukana tiilenkappaleita. Maakerres päättyi taselle n. +76.40-+76.35-+76.38. Tämä kerres seulettiin kekenaan.

Kun tämä kerres oli peistettu, tuli esille melke tasainen keke pihan kattava laastipinta. Laastipinta oli yhtenäisempi jaksumpi pihan länsiesassa kuin itäesassa. Laastikerrekseen vahvuus vaihteli 5-15 cm välillä. Laasti oli yleisväriltään kellertävän ruskeaa ja keestumukseltaan hyvin kevyä ja tiivistä. Laastin sideainetta oli kalkki ja lisäainetta hiekka ja kiven- ja tiilenpalat.

Laastikerrekseen alta tuli esille hirsikerta, ns. arinahirret. Pihan länsipuolella tuli esille viisi arinahirttä, jotka oli laitettu ristikkäin siten, että kolmen ^{leunas} ~~leunas~~-keillinen-suunnassa kulkevien hirsien päälle oli asetettu kaksi luede-kaakke-suunnassa kulkevaa hirttä. Alemmat hirret olivat tasella n. +76.27-+76.31-+76.28 ja ylempät tasella n. +76.36-+76.40. Hirsien paksuus oli n. 30 X 35 cm ja ne oli liitetty toisiinsa erityisen salveksen avulla. Alempi hirsikerta kulki sekä anturan, että myös pihan pohjeisesassa olevan rakennelman alle. Ylempi hirsikerta kulki myös pihan kaakkeiskulmasta lähteneen muurin alle. Tämän muurin alapinnan alapuolella oli samaa laastia kuin hirsikerran päällä.

Hirsien peittäminen laastikerreksellä on ymmärrettävissä siten, että puisia pohjarakenteita on haluttu suojata kosteudelta ja mädäntymiseltä.

Pihan itäpuolella tuli myös esille samantapainen arinahirsikerta kuin pihan länsiosassa. Keillinen-leunas-suunnassa kulkevan hirren (mitat: 30 x 30 cm), joka oli tasella n. +76.30, päällä oli kolme kaakke-luede-suuntaista hirttä. Ne olivat tasella n. +76.37-+76.40 ja ne kulkivat pihan itäosaa reunustavan anturan alle. Yksi hirsistä jatkui myös pihan keskiosassa kulkevan muurin alle. Hirret olivat liitetty toisiinsa salveken avulla. (kts. tutkimuspehja)

KAIVAUS lopetettiin pihan länsiosassa taselle n. +75.80-+75.90 ja pihan itäosassa taselle n. +76.30-+76.00. Maakerros, jota vasten arinahirsikerta oli, oli väriltään tummaa, hiekansekaista maata. Lepettämisaika oli 5.9.-69.

Kaivauksen yhteydessä esilletulleita näkökohtia:

Vanhimmat käyttökelpoiset pehjat, joista voidaan seurata nykyisen Pikkupertin bastionin esivaiheita ovat 1730-luvun alkupuolelta. Ruetsalaisessa pehjassa v:ltä 1730 on Pikkupertin bastionin paikalle merkitty 'sertuneita muureja' (förfallna murar) (sign. 23.15/3). Toisessa ruetsalaisessa pehjassa v:ltä 1730 (sign. 23.15/6) on Pikkupertin bastionin paikalle merkitty 'vanhoja sertuneita ja hajonneita muureja' (gambla synderspruckna och lutande murar); Tämä muurirakennelma lähti P. Berikin tornista kulkien aluksi suoraan etelään, mutta kääntyen sitten itä-länsi-suuntaiseksi kulkien eteläpatterin eteläseinän suuntaisena. Tähän muuriin liittyi Pikkupertin bastionin edeltäjän rakennelmat. Verrattaessa näitä rakennelmia kaivauksen yhteydessä esilletulleisiin rakennelmiin voidaan huomata, että pihan pohjoisiosasta löydettyjen rakennelmien paikalla on ollut vastaavanlaisia rakennelmia. O 109:n eteläpuolella olleista rakennelmista idempänä oleva vastaa melko tarkasti ruetsalaisissa pehjissa merkittyä rakennelmaa. Sen sijaan sen eteläpuolella oleva muuri ei sevi tarkasti yhteen pehjissa esitettyjen ra-

kennelmien kanssa. Tämä muuri liened myöhempi rakennelma, sillä sitä esittävät myös muuraustavan erilaisuus sen pohjeispuelella olevaan muuriin ja se, että nämä kaksi muuria eivät olleet muurausliitteessä keskenään.

O 109:n eteläpuolen muureista läntisempi on ilmeisesti venäläisten rakentama portaiden pohja. Tätä esittää toisaalta se, että tämä muuri ei ollut muurausliitteessä läntisempään muuriin ja toisaalta se, että venäläisten rakentama arinahirsikerta jatkui sen alle. Lisäksi venäläisessä pohjapiirreksessä vuodelta 1827 (sign. 23.2/31) portaat O 109 on merkitty päättyväksi lepotasanteen kohdalla, josta portaat kääntyvät suoraan etelään pihalle päin. Sama seikka on nähtävissä venäl. pohjapiirreksessä vuodelta 1825 (sign. 23.2/64). Ensiksi mainitusta pohjapiirreksessä selviää myös bastienin pohjarakenteet. Paalujen ja hirsiarineiden päältä alkavat varsinaiset anturat. Bastienin pihaa kiertävät anturat ovat juuri näitä antureita. Pihasta löytyneitä arinahirsiiä voidaan siis varsin perustellusti venäläisten tekeminä, vaikka osa hirsistä kulkeekin pihan kaakkeiskulmasta lähtevän muurin alta. Nämä on veitu rakennusvaiheessa työntää muurin alle, koska muuria ei ole haluttu hävittää.

PIKKUPORTIN BASTIONIN PIHA (TUTKIMUSPOHJA)

MK 1/50

